

УЗУАЛЬНО-АСОЦІАТИВНІ ЕПІТЕТИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті представлена якнайповніша семантична класифікація епітетів у сучасній англійській мові; чітко окреслені відмінності між епітетом, прикметником у морфології та означенням у синтаксисі; ґрунтовно аналізуються узуально-асоціативні епітети, які складають більшість поля епітета.

Останнім часом можна спостерігати деякий спад інтересу до вивчення різновидів епітетів та їх стилістичних функцій. Очевидно, цьому сприяє нечітке усвідомлення епітета як тропу, помилкове сприйняття його як будь-якого означення в синтаксисі і як прикметника в морфології. Так, наприклад, Л.І. Тимофеев вважає, що в широкому розумінні епітетом є будь-яке слово, яке означає, пояснює тощо будь-яке поняття. У цьому розумінні будь-який прикметник, на думку вченого, може розглядатися як епітет [1: 217]. Існують також приклади досить обмеженого розуміння епітетів як "метафоричного прикметника" [2: 359]. Крім того, не існує чіткої межі між звичайним означенням і узуально-асоціативними епітетами.

Таким чином, важливо провести певну межу між епітетом і звичайним означенням. Існує три основних відмінності між цими поняттями:

1. З точки зору пізнавальної, означення додає до змісту описуваного поняття ознаку, яка обмежує його об'єм (*house – big house, old house, brick house* і т.п.), тобто здійснює логічну класифікацію. Епітет виділяє, посилює типову ознаку предмета (*fair sun, wide sea, merry England*) і таким чином виступає як економний засіб створення певного художнього образу.

2. З точки зору комунікативної, означення відчужене від усіх сторін особистості, крім інтелектуальної, і претендує на об'єктивність. Епітет зазвичай розкриває цілісне відношення суб'єкта (інтелект, уяву, емоції, волю), здійснює ціннісну кваліфікацію, яка завжди є тією чи іншою мірою неповторно особистісною.

3. З точки зору лінгвістичної, означення й означуване являють собою двослівну або трьохслівну номінацію, яка належить до побутової номенклатури (*woollen suit, bed linen, china ware*), до наукової термінології (*blood pressure, intercontinental rocket, the Atlantic Ocean*) і в якій відсутня оцінність. Епітет з означуванним (епітетна конфігурація) виступають у ролі вільного (змінного) словосполучення, яке відрізняється оригінальністю.

Виходячи із системного підходу до тропіки, сукупність тропів і місце, яке займає епітет, можна представити у вигляді схеми трьох функціональних полів: уподібнення, суміжності, протилежності.

Окремі поля тропіки перетинаються, в результаті чого утворюються "тропи-гібриди": іронічний епітет, оксюморонний епітет, літотний/гіперболічний епітет, метафоричний, перифразний, метонімічний, літотне/гіперболічне порівняння, безмодульне порівняння, метафора-перифраз.

Оскільки будь-який епітет виникає на базі певної асоціації, ми пропонуємо використовувати терміни узуально-асоціативні та okazіонально-асоціативні епітети. Узуальні (звичні) асоціації лежать в основі епітетів, які належать до першої категорії, тому самі ці епітети також сприймаються як звичні. Неузуальні, часто унікальні семантичні асоціації складають базу епітетів другої категорії. Саме тому такі епітети не сприймаються як "готові" (*ready-made*) одиниці, і їх вживання має okazіональний характер.

Предметом нашого дослідження є узуально-асоціативні епітети, які представляють більшість епітетів. Узуально-асоціативні епітети знаходяться в центрі поля епітета. Вони найменш тропейні, оскільки, металоґічність найменування ознаки в них послаблена і проявляється не так виразно, як в okazіонально-асоціативних епітетах, які представляють собою гібриди епітета, що утворилися в результаті перетинання поля епітета і полів інших тропів.

Разом з тим, вони відрізняються від звичайних нетропейчних означень чітко вираженим суб'єктивно-оціннісним характером і експресивністю [3: 12-13].

У процесі формування значення узуально-асоціативних епітетів до їх семантичної структури належать не лише певні ознаки, але й емоційне відношення до них у відповідному мовному соціумі.

Необхідно з'ясувати, що не всі епітети, які належать до цієї категорії, вказують на інгерентну, невід'ємну ознаку предмета, як вважає Л. Турсунова [4]. Про це свідчать і деякі приклади, які вона наводить як асоціативні епітети *brilliant eyes, wistful eyes* (очі не завжди і не обов'язково *brilliant* ("блискучі") та *wistful* ("задумливі", "мрійливі").

На наш погляд, логічніше розрізняти серед узуально-асоціативних епітетів два підкласи: постійні і описово-оціннісні епітети.

Постійні епітети (*constant epithets*) переважно належать фольклору або походять від нього. Велику кількість постійних епітетів знаходимо, наприклад, у "Слові о полку Ігоревім": *синее море, зеленб трава, стрелы калёные, красные девы, кровавые раны, острые мечи, студёная роса, серый волк, храбрая дружина, чёрный ворон, чёрная туча, чистое поле* та ін. /пор.укр. *чорні брови, сірий вовк, широке поле, зелений гай* і т.п.

В англійській літературі постійні епітети також похідні від творів усної народної творчості – балад, казок та ін.

In that pleasant district of merry England there extended in ancient times a large forest (W. Scott).

And now I'm in the world alone/ upon the wide, wide sea (G.G. Byron).

O ye loud Waves! and O ye Forest high! (S.T. Coleridge).

Описово-оціннісні епітети (descriptive-estimative epithets) вказують на будь-яку суттєву ознаку референта, яка привертає до себе увагу в певній ситуації. Проте така ознака не є інгерентною для денотата (тобто всього класу цих предметів). Наприклад:

➤ звучання/відсутність звучання:

He made a soft sucking sound with his lips (R. Chandler).

They caught the midnight train to Paris; and they sped through the silent star-lit night into the unknown (W.S. Maugham).

➤ колір/відсутність кольору:

He was a stocky man with a red-complected shining brown face (E.L. Doctorow).

His shallow, colourless eyes looked across the desk at the negro in the check suit (R. Chandler).

➤ форма, розмір, якісна характеристика та ін.:

That delicately-bronzed skin, (...) the large liquid eyes, the full but exquisite lips – all the stigmata of passion were there (A.C. Doyle).

He liked women to be women. He liked them lush, highly coloured, exotic (A. Christie).

Що стосується більшості епітетів цього підкласу, то вони представляють собою суб'єктивну оцінку означуваного [3: 74; 5; 6: 156-159].

Загальнооцінні позитивні та негативні значення реалізуються прикметниками good, bad, а також їх експресивними синонімами, які можна розглядати як епітети загальної оцінки.

Серед епітетів загальної позитивної оцінки найбільш поширеними є excellent, divine, regular, swell:

She had an excellent figure and she gazed at herself in the mirror with pride (E.L. Doctorow).

"Pity you didn't come (to bathe), William. The water was divine" (K. Mansfield).

"He really deserves the breaks for he's a regular guy" (H. Robbins).

"I was a swell guy" (R. Chandler).

Серед епітетів загальної негативної оцінки широко вживаються awful, horrible, nasty:

"It was a horrible evening. I shall never forget it. That awful party at the Greek Park (...)" (D. Du Maurier).

The inspector said: "You know, Monsieur Poirot, it's a nasty business (...). I don't like it" (A. Christie).

У цій же ролі виступають також такі одиниці вторинної номінації, як rotten, wretched, lousy та ін.:

"My God!" the girl breathed. "What's this rotten city coming to?" (R. Chandler).

"Those wretched newspapers. They had me frantic with their nonsense" (H. Robbins).

"You can have the lousy job!" (D. Lawrence).

Епітети особистої оцінки досить різноманітні, оскільки виражають широкий спектр аксеологічних категорій [7: 14]:

- сенсорно-смакових:

"It's lovely brandy," I said (E. Hemingway);

- психологічних (як інтелектуальних так і емоційних):

Everyone nowadays was bound to pay attention to his psychological make-up (J. Cary).

He was a violent man who all his life had created incidents in restaurants (E.L. Doctorow).

"What have you got in those mysterious parcels?" (K. Mansfield);

- етичних:

"He wasn't a very savoury gentleman, Mr. Morris" (A. Christie);

- естетичних:

Inside the hedge, a pleasant garden and lawn sloped down to a willow pool (D.H. Lawrence).

"Without a soul that holds romance, you'll probably suggest we go to some cheesy motel." "I believe the word is sleazy" (L. Small);

- нормативних:

The blonde's face was unnatural. Her eyes were unnatural, with small pupils, a queer flat glitter in them (R. Chandler);

- утилітарних:

Patriotism was a reliable sentiment in the early 1900's (E.L. Doctorow).

Серед епітетів особистої оцінки виділяється група епітетів-похідних прикметників з суфіксами –y, –ly та –ish, які виражають не власне оцінку, а оціннісну характеристику:

She hadn't objected to his cigars then; she said they were manly (H. Slesar).

George Dial was tall, dark, handsome, Hollywoodish (R. Chandler).

Albert often found himself worrying for her, in spite of her attempt to be Bland-offish (J. Trevor).

У таких прикметниках І.Є. Краснова бачить типовий прояв метасеміотичної функції мови. Йдеться, наприклад, про епітети у конфігураціях: cocktail place "затишне місце, де можна приємно провести час, випиваючи коктейлі", horsy fellow "фанатик тоталізатора"; bacyony young man "хворобливо повний чоловік"; dressy school "модна престижна школа для дітей багатих батьків" [8: 2-9]. У подібних випадках проходить семантична метаморфоза лексеми шляхом виділення, створення і усвідомлення таких відтінків значень, які не входять до її загальнономовної характеристики.

Слід зауважити, що вказані епітети не варто змішувати з компаративними епітетами, які легко піддаються трансформації у звичайну компаративну конструкцію:

inky water → *the water is like ink*;

quixotish fellow → *the fellow is (resembles) Quixot*.

Епітети загальної і часткової оцінки можуть бути двоступеневими (two-step epithets). Такі епітети характеризують предмет і одночасно кваліфікують характеристику предмета [9: 54].

Другим, кваліфікуючим ступенем виступають:

- інтенсифікатори прислівника типу *absolutely, absurdly, abnormally, terribly, extraordinarily, categorically, perfectly, unimpeachably* і т.п.:

"It seems to me you're absolutely batty", said Frankie crossly (A. Christie).

His hat was absurdly small for his abnormally large head (E.L. Doctorow).

Lane sat back /.../ finding himself in the right place with an unimpeachably right-looking girl who was not only extraordinarily pretty but, so much the better, not too categorically cashmere sweater and flannel skirt (J. Salinger).

"/.../ Well, I think you're simply marvelous, giving this perfectly marvelous party for him /.../. Isn't he terribly grateful?" (D. Parker).

- інтенсифікатори-прикметники і дієприкметники:

It was already a rotten business, stinking rotten, and I should have let it alone (M. Crichton).

"You're mighty touchy tonight", she said. "Do you feel all right?" (F. O'Connor).

"A most amazing cove, Jeeves. So dashed competent in every respect" (P.G. Wodehouse).

Наведені приклади свідчать про те, що сема емоційної оцінки найчастіше зустрічаються в епітетах, які називають ознаки зовнішності людини, її поведінки, почуттів, навколишніх предметів. Рідше ця сема присутня в узуально-асоціативних епітетах, які називають ознаки об'єктів абстрактної сфери.

Таким чином, між епітетом і прикметником у морфології та означенням у синтаксисі існують чітко визначені відмінності. Узуально-асоціативні епітети досить чітко розподіляються на два підкласи: постійні (переважна більшість яких належить фольклору або походить від нього) та описово-оцінні, які реалізують загально-позитивну / негативну оцінки – сенсорно-смакові, психологічні, етичні, естетичні, нормативні, утилітарні. Описово-оцінні епітети часто мають дворівневу структуру, що містить інтенсифікатор ознаки.

Актуальність вивчення тропіки як системи структурного утворення та її системно-утворюючого центру – епітета – зумовлює перспективу подальших досліджень у цій галузі стилістики.

Великий інтерес будуть мати дослідження, присвячені еволюції узуально-асоціативних епітетів в історії англійської художньої літератури на прикладі індивідуальних авторських стилів.

Доцільно досліджувати недостатньо вивчену роль описово-оцінних епітетів у деяких функціональних стилях та жанрах, зокрема у науково-популярних текстах, рецензіях, анотаціях, що дало б можливість розширити розуміння епітета як найважливішого експресивного, прагматично спрямованого засобу не лише в художній літературній творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы. – М.: Просвещение, 1976. – 548 с.
2. Квятковский А.П. Поэтический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 376 с.
3. Гудавичюс А. Аксиологический аспект лексической семантики // Проблемы семантического описания единиц языка и речи. – Минск: МГЛУ, 1998. – С. 12-13.
4. Турсунова Л.К. К проблеме классификации эпитетов // Сб. науч. трудов МГПИИЯ им. М.Тореза. – Вып. 75. – 1974.
5. Лукенчук А.В. Прикметники оцінки в сучасній англійській мові: Автореф. дис...канд. філол. наук. – Львів, 1998. – 16 с.
6. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові. – Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 2001. – 361 с.
7. Рудик Т.З. Англійські прикметники моральноетичної сигніфікації у лексикографії та міжчастиномовних зв'язках: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1995. – 17 с.
8. Краснова И.С. Производные прилагательные со значением оценочной характеристики предмета через его признак /на материале английских прилагательных с суффиксами "-у" и "-ish": Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1973. – 26 с.
9. Кухаренко В.А. Практикум по стилистике английского языка. – М.: Высшая школа, 1986. – 144 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Онопрієнко Т.Н. Узуально-ассоциативные эпитеты в современном английском языке.

В статье представлена более полная классификация эпитетов в современном английском языке; четко обозначены различия между эпитетом, прилагательным в морфологии и определением в синтаксисе; глубоко анализируются узуально-ассоциативные эпитеты, которые образуют большинство поля эпитета.

Onopriyenko T.M. Usually-associated epithets in Modern English.

The article presents a comprehensive semantic classification of epithets in Modern English, highlights differences between epithets, adjectives in morphology and attributes in syntax, analyses usually-associated epithets which form the majority in the field of epithet.